

Бележка от автора Повечето от нас са наясно, че Втората световна война е най-опустошителният военен конфликт в човешката история. Запознати сме с ужасяващия брой на човешките жертви. Виждали сме кадри на съсипани европейски градове. Ала колко от нас са пристъпвали във величествени музеи като Лувъра, наслаждавали са се на величествени катедрали като тази в Шартр или са се захласвали пред превъзходни платна като „Тайната вечеря“ на Леонардо да Винчи, задавайки си въпроса: „По какъв начин толкова много паметници и велики творби са оцелели през войната? Кой и как е успял да ги опази?“ Ключовите събития в хронологията на Втората световна война – Пърл Харбър, Десантът в Нормандия или Арденската офанзива – са се превърнали в част от споделяната ни историческа памет. Подобно нещо можем да кажем и за заглавията на велики книги и филми като „Братя по оръжие“, „Най-великото поколение“, „Спасяването на редник Райън“, „Списъкът на Шиндлер“, както и за имената на авторите, режисьорите и актьорите зад тях – Стивън Амброуз, Том Брокау, Стивън Спилбърг, Том Ханкс, – на които дължим възстановения в съзнанието ни образ на всички тези исторически мигове. Ала ще ми повярвате ли, ако ви кажа, че зад Втората световна война съществува и една друга история, която до този момент още не е била разказвана – една силна история в сърцевината на бушуващите военни действия,

включваща най-невероятни и немислими герои? Ами ако ви кажа, че е имало хора на самата фронтова линия, които съвсем буквално са опазили облика на съвременния свят; които не са носели автомати и не са управлявали танкове; които не са били нито държавници, нито политически дейци; които не само са споделяли общо съзнание за тежката надвиснала опасност над културните и художествените постижения на човешката цивилизация, но и са отишли буквално на предната линия, за да сторят нещо по въпроса! Историята познава тези неизвестни герои като „пазителите на наследството“. Това са войници, служили в редиците на западните Съюзнически сили между 1943 и 1951 г. Тяхната първоначална отговорност е била да свеждат до минимум щетите от военните действия най-вече върху здания и сгради – църкви, музеи и други важни паметници. В хода на войната и с пробива на германските граници вниманието им се насочва към това да издирват движими произведения на изкуството и други културни артефакти, които са били плякосани или са липсвали по някаква друга причина. При продължителната окупация на Европа нацистите са осъществили „най-мощната кражба в историята“, заграбвайки и изнасяйки за Третия райх повече от пет милиона предмета на човешката култура. С усилията на тези пазители на наследството западните съюзници на свой ред провеждат „най-мощното търсене на съкровища“ в историята на света, съпроводено от всевъзможни смайващи разкази, каквито се пораждат единствено във военно време. Налага се освен това

операцията да се провежда в надпревара с времето заради високата стойност на скритите из най-невероятни кътчета на континента десетки хиляди художествени шедьоври, вдъхновили съвременни икони като Замъка на Спящата красавица в Дисниленд или бродуейската класика „Звукът на музиката“. Сред плякосаните от нацистите артефакти са безценни картини на Леонардо да Винчи, Йоханес Вермер и Рембранд, както и скулптури от Микеланджело и Донатело. А сред фанатичните нацисти има и такива, които са твърдо решени, че щом като тези творби не могат да красят Третия райх, останалият свят също няма да им се наслаждава. В крайна сметка около триста и петдесет мъже и жени от

тринадесет различни националности са мобилизирани в състава на Служба „Паметници, изящно изкуство и архиви“ (ПИИА). Техният брой е забележително малък на фона на многомилионните армии, които по това време кръстосват континента. Към края на военния конфликт на 08.05.1945 г. обаче от пазителите на наследството са оцелели едва около шестдесет души, повечето от които са от американски или британски произход. Притежаващата най-много скъпоценни артефакти Италия се отчита само с двадесет и двама служители на отдела. Само през първите няколко месеца след Десанта в Нормандия (на 06.06.1944 г.) в региона на десанта са останали едва десетина представители на ПИИА. Други двадесет и петима изкуствоведи и експерти се присъединяват до края на военните действия, като основната им

отговорност е да покрият цяла Северна Европа. Задачата им изглежда непосилна. Първоначалните ми намерения за тази книга бяха да разкажа историята за дейността на пазителите на наследството из цяла Европа, съсредоточавайки се върху събитията между юни 1944 г. и май 1945 г. Бях намислил да разгледам премеждията на осем от тези герои, служили на фронтовата линия (плюс още две ключови фигури, едната от които е жена), позовавайки се на техните записки, дневници, военновременни доклади и най-вече на личната им кореспонденция с близки, съпруги и деца. Заради огромния обем на начинанието и заради моето желание да отразя събитията възможно най-пълноценно крайният вариант на ръкописа ми стана толкова обемен, че за съжаление се видях принуден да изключая от настоящата книга историята за пазителите на наследството, които са работели в Италия. Вниманието ми е насочено върху Северна Европа – и по-конкретно върху случващото се във Франция, Нидерландия, Германия и Австрия. Надеждата ми е, че техните истории ще предоставят платформа за разбиране на цялостните усилия на всички тези безименни герои. Служители на ПИИА като Дийн Келър и Фредерик Харт (и двамата американци) и като Джон Брайън Уорд-Пъркинс (британец) ще останат в историята с невероятните преживявания по време на тежкия си мандат по земите на Италия. Нашето изследване успя да се сдобие с копия на техни изключително съдържателни и трогателни писма до близки. В тази кореспонденция

личи понякога непосилната отговорност, легнала на техните плещи, за съхраняването на редица незаменими произведения от люлката на нашата цивилизация. Възнамерявам да опиша в отделна книга паметните преживявания на тези герои в Италия, прибъгвайки до собствените им думи. Позволявал съм си свободата да съчинявам диалози в името на сюжетната последователност. В нито един случай обаче те не касаят въпроси от съществена важност, а и освен това съм се старал да ги основавам на конкретиката в наличната документация. През цялото време съм изхождал от стремеж да разбирам и да предавам не само познатите факти, а и характера и миогледа на въпросните личности, както и техните собствени възприятия по онова време. Заради предимствата на различната епоха, в която живеем ние, всичко това може да ни се стори доста различно от днешните ни становища и светоусещане. Но това по принцип е едно от големите предизвикателства пред всеки историк. За всяка погрешна преценка отговорността е изцяло моя. По своята същност „Пазители на наследството“ е изключително личен разказ за конкретни фигури. Затова моля да ми позволите на това място да включа и една лична история. На 11.11.2006 г. заминах за град Уилямстаун, щата Масачузетс, за да интервюирам един от тези герои на име Лейн Фейсън-младши, служил в Отдела за стратегически служби – организацията

предшественик на ЦРУ. Лейн пристига в Германия през лятото на 1945 г. и веднага заминава за австрийското

градче Алтаусзее. Задачата му е да присъства и да помага при разпитите на висши нацистки офицери, попаднали в ръцете на западните съюзници. Конкретният му ангажимент е да събере възможно повече информация за личната художествена колекция на Адолф Хитлер и за неговите планове за изграждането на прословутия Фюрермузеум.

градче Алтаусзее. Задачата му е да присъства и да помага при разпитите на висши нацистки офицери, попаднали в ръцете на западните съюзници. Конкретният му ангажимент е да събере възможно повече информация за личната художествена колекция на Адолф Хитлер и за неговите планове за изграждането на прословутия Фюрермузеум.

След края на войната в продължение на тридесет години Лейн преподава изобразително изкуство към колежа „Уилямс“. Там той споделя опита и наблюденията си както сред по-слаби, така и сред отлични студенти. Професионалното му наследство до ден днешен продължава да живее чрез неговите ученици, много от които ръководят водещите музеи на Съединените щати: Томас Кренс (Фондация „Соломон Р. Гугенхайм“, 1988-2008 г.), Джеймс Ууд (Фонд „Дж. Пол Гети“, от 2004 г. до днес), Майкъл Гоувън (Градски художествен музей на Лос Анджелис, от 2006 г. до днес), Джак Лейн (Художествен музей на Далас, 1999-2007 г.), Ърл А. „Ръсти“ Пауъл III (Национална художествена галерия, Вашингтон, от 1992 г. до днес) и легендарният Кърк Варнедоу (Музей на съвременното изкуство, 1986-2001 г.). Макар по време на интервюто ни Лейн вече да бе на деветдесет и осем години, той все още изглеждаше в доста добро здраве. Въпреки това един от неговите синове, Гордън, ме предупреди: „Татко не успява да се задържи буден за повече от трийсетина минути. Затова не оставайте разочарован, ако не научите твърде много при това интервю.“...